

Bevezetés a nyelvtudományba

A nyelv leírása

A nyelv

Emberi nyelv – állati kommunikáció

A nyelv mint jelrendszer

Mi is az emberi nyelv?

a nyelv használata: beszéd és írás

nyelvtudomány: a nyelv használata során megfigyelhető szabályszerűségek azonosítása, ezek összefüggéseiben való vizsgálata

Nyelv és beszéd

nyelv: konvenciók rendszere

beszéd: a nyelven alapuló tevékenység, a nyelv használata ez egyik legfontosabb és legjellegzetesebb vonása az emberi viselkedésnek

Milyen viszony van közöttük?

fontos, mert a nyelvtudomány alapvető módszertani kérdéseit veti fel

Nyelv és beszéd

Megfigyelhetők-e egymás nélkül?

I. beszéd a nyelv nélkül

beszéd: hanghullám – fizikai jellemzőkkel bír,
más hanghullámoktól elvileg elkülöníthető

DE:

- jelentést is kell hordoznia, a beszédet értenünk kell – ez nem fizikai jelenség
- mindig egy adott nyelven történik

a beszéd felfoghatatlan a nyelvtől elválasztva

Nyelv és beszéd

2. nyelv a beszéd nélkül

megjelenik-e a nyelv beszéd, vagy annak kódolása, az írás nélkül?

nem, a nyelv sem fogható fel a beszéd nélkül

Mi a nyelv?

nyelv: konvenciók rendszere, jelrendszer

Hol van? Hol vannak a határai?

Mik a jellemzői?

nyelv: konvenciók rendszere - emberi
(társadalmi) képződmény,
de nem olyan értelemben emberi alkotás,
mint a KRESZ

nem lehet úgy tekinteni, vizsgálni, tanítani

Mi a nyelv?

KRESZ: a közlekedést, mint már létező
tevékenységekört, viselkedésformát szabályozza –
REGULATÍV (SZABÁLYOZÓ)

sakk, foci: a szabályok meghatározzák, létrehozzák
magát a tevékenységet – KONSTITUTÍV
(ALKOTÓ)

A nyelv szabályai is konstitutív (alkotó) jellegűek
(meghatározzák, mi a beszédhang, mondat), de a
nyelvhasználat szabályai regulatívok (pl. tegezés,
trágárság)

Hol van a nyelv?

konstitutív szabályok birtoklása –
a nyelv a beszélők fejében van

ez egy sajátos tudás: a szabályokról nem tudunk
számot adni

a nyelvi tudás része:

- produkció
 - kritikai tevékenység (grammatikalitási ítéletek)
- elsajátítjuk, nincs explicit szabálytanulás

Hol van a nyelv?

Ami a fejünkben van, az a nyelv?
egyéni különbségek (pl. szókincs)

A nyelv az egyes beszélők nyelvének
összessége?

A nyelvet az azt beszélő közösség birtokolja
(vö. nyelvek kihalása), de mint absztrakciót
ebben a formában nem lehet tanulmányozni

Hogyan lehet tanulmányozni?

kiindulópont:

- az egyén nyelvtudása
- az egyén által ismert szókincs
- az egyén által ismert (implicit) szabályrendszer

a beszédtevékenységből kell kikövetkeztetni a háttérben álló szabályokat

Hogyan lehet tanulmányozni?

a nyelvi szabályok szerint létrehozható (összes lehetséges) magyar (beszélt vagy írott) mondatot kell jellemezni

ehhez elengedhetetlen az idő dimenziója

a nyelv kétféle lehetséges vizsgálata:
(Ferdinand de Saussure, strukturalizmus)

1. szinkrón

2. diakrón

Szinkrónia és diakrónia

1. szinkrón vizsgálat: egy bizonyos időszak nyelvének, egy nyelvállapotnak a jellemzése, az időbeli változásokat figyelmen kívül hagyja
2. diakrón vizsgálat: a nyelv történeti aspektusának, a nyelvállapotok közötti különbségnek a vizsgálata

probléma: az időtől nem lehet eltekinteni, de a nyelvállapot fogalmának egzakt körülhatárolása nem lehetséges pusztán az időre hivatkozva

Milyen a nyelv?

1. feltettük, hogy a nyelv létezik mint elvont realitás
2. az emberi jelhasználat alapja
3. változatai vannak, a nyelv maga is változik
4. az emberi nyelvek és a nyelveken belül a nyelvváltozatok között nem lehet értékítéletek formájában különbséget tenni

a nyelvre vonatkozó állításaink mindig feltevések maradnak, modelleket alkotnak

Hogyan tanulmányozzuk?

modellek:

- elvonatkoztatás eredményei
- magyarázó erővel bírnak
- segédfogalmakra támaszkodnak
- először mindig korlátozott hatókörű modelleket készítünk
- egy modell jó, ha a saját érvényességi körében feltett kérdésekre válaszol és összhangban van az alapfeltevésekkel

A grammatika (nyelvtan)

a nyelvről készíthető egyik modell

a nyelvtudomány központi tárgya, a nyelvi viselkedésnek az az aspektusa, amely

- minden nyelvi megnyilatkozásra jellemző
- automatikusan és tudattalanul érvényesül

tehát az anyanyelvi beszélő képességét modellezi (végtelen sok mondat produkciója és megértése + grammatikalitási ítéletek)

elvárás: a kimenet szimulálása, a belső működésé nem

Az anyanyelvi beszélő képessége

- I. végtelen számú lehetséges mondat produkciója/
megértése:

agyunk véges kapacitású:

véges elemkészlet

véges szabályrendszer

legalább egy REKURZÍV szabály szükséges

- The cat in the hat in the hat
- A Pegazus mögötti ló mögötti ló ... kopasz.
- Peti azt mondta, hogy Kati azt álmodta, hogy...

Az anyanyelvi beszélő képessége

2. a kritikai képesség
a mindennapi beszéd képessége

a szabályok felállításánál nem csak a helyes mondatok létrehozása fontos, hanem az is, hogy a szabályok meghatározzák, mely mondatok helytelenek

A modell

alapfeltevésünk: alapegységeknek és rájuk vonatkozó szabályoknak lennie kell

ez már elvonatkoztatás, az első lépés a modellálás felé

az egységek és szabályok absztrakciók, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a vizsgált tárgyat újraalkothassuk

A grammatika jellemzői

- minden emberi nyelvnek van nyelvtana (ezek mind eltérőek)
- minden nyelvtan egyenrangú
- minden nyelv változik az idő múlásával
- univerzális elvek és tendenciák létezése
- a nyelvtan tudása nem tudatos

A nyelvtan elemzésének szintjei

I. fonetika (hangtan)

a beszéd legkisebb elemeivel, a beszédhangokkal foglalkozik, azok képzési és hangzásbeli tulajdonságaival

- akusztikus fonetika – a hang mint fizikai rezgés
- artikulációs fonetika – a hangok képzése

2. fonológia

a megnyilatkozások hangtani felépítésének általános törvényszerűségeivel foglalkozik

pl. fonotaktikai szabályok: milyen szótagszerkezetek/
milyen mássalhangzó-sorozatok lehetségesek?

A nyelvtan elemzésének szintjei

3. morfológia

a szóalakok felépítésével foglalkozik (ragozás, képzés, összetétel)

bird damage, propeller damage, madárkár, légcsavarkár

4. szintaxis

a szerkesztett mondatrészek és mondatok belső felépítésével foglalkozik

- *Láttam a lányt a presszóból.*
- *I once shot an elephant in my pajamas. How he got in my pajamas, I dunno.*
- *Egy pincsi követte a lányt farmerban. Aztán jött egy anya egy nagyon kicsi gyerekekkel, aki babakocsit tolt.*

A nyelvtan elemzésének szintjei

5. szemantika

a szavak, kifejezések jelentésével, a jelentések kombinációjával foglalkozik

- *Hét egér volt az asztalon.*
- *Három színes toll esett le a földre.*

6. pragmatika

a megnyilatkozások használati szabályaival foglalkozik

- *Ide tudná adni a sót?*

Határtudományok

nyelvvvel kapcsolatos szabályszerűség feltárása, de nem a nyelvi rendszer vizsgálata

- szemiotika
- pszicholingvisztika: a nyelvi rendszer és a gondolkodás
- neurolingvisztika: a nyelvi rendszer és az emberi idegrendszer
- szociolingvisztika: a nyelvi rendszer és a társadalom
- stilisztika, retorika

Alkalmazott nyelvészet

nyelvvvel kapcsolatos problémák
feladatorientált kutatása

- számítógépes nyelvészet: nyelvi viselkedésformák gépi szimulálása
- nyelvoktatás módszertana: anyanyelvi nevelés, idegennyelv-oktatás

Összefoglalás

nyelv: konvenciók rendszere, amely megszabja, hogy milyen (elvont) hangalakok milyen (elvont) jelenségekkel kapcsolódnak össze az adott közösségben érvényes módon

az adott nyelvre többféleképpen megalkotható grammatikai modell ezeknek a hangalak-jelentés pároknak a körét definiálja

célunk: megismerni, hogy milyen módszerekkel juthatunk el a különböző nyelvi szinteken az alapelemekhez és az ezeket összekapcsoló szabályokhoz

-
- **Köszönöm a figyelmet!**